

ג'וני וייסמילר בסרט 'טרון ובת זוגו', 1934

הצעקה האחרונה

איך ולמה היזדרד מעמדו התרבותי של טרזן

מאת: אלי אשד

יותר ברומן 'טרזן מלך הקופים' (1914). בתחילת הספר הוריו של טרזן, לורד ג'ון קלייטון ואשתו ההרה לידי אליס, שניהם צאצאים למשפחות אצולה בריטיות, מפליגים בשנת 1888 לאפריקה בשליחות חשאית שמטרתה לחקור פעולות לא אתיות שנעשות במקום על ידי מעצמה אירופית "המיודדת עם בריטניה".

בורז שאב את ההשראה לרקע ההיסטורי של הסיפור מתקופת שלטון לאופולד השני, מלך הבלגים, בקולוניה הפרטית שהקים בקונגו בעשור הראשון של המאה ה-20. לאופולד הציג את עצמו כפילנתרופ, אך בפועל ביצע פשעים מזעזעים נגד האנושות, שהוגדרו בדיעבד כרצח עם. הוא ניצל את המקומיים לעבודת פרך של איסוף גומי במטרה להגדיל את הונו האישי, הפריד בין הגברים לנשים ובכך שלל הזדווגות וילודה, הגביל את מלאכת עבודת האדמה וליקוט המזון והביא את התושבים לתת-תזונה, כרת את ידיהם הימניות של אלו שלא עמדו במכסת הגומי השבועית והציג לראווה שבויים קונגולזים בגני חיות בבלגיה. מעשיו האכזריים הביאו לדילול האוכלוסייה המקומית בכ-10 מיליון בני אדם בין השנים 1885-1908.

בורז, חייל לשעבר ואיש עסקים כושל סדרתי, גילה שיש לו כישרון יוצא דופן: לתרגם לספר את חלומותיו בהקיץ על מעשי גבורה והרפתקאות תוך פיצוח הקוד הסודי לכספת הרגשות של הקורא המערבי הממוצע. ממש במקביל לכתובת סיפורי טרזן יצר בורז את סדרת הספרים 'בארסום', שבמרכזה עומד ג'ון קרטר, איש כדור הארץ שמגיע למאדים ומקבל כוחות-על בזכות כוח הכבידה הנמוך במקום - ואחת ההשראות לדמותו של סופרמן (גם הוא מגיע מכוכב לכת בעל כוח כבידה גבוה, קריפטון, לכוכב לכת בעל כוח כבידה נמוך, כדור הארץ). האינסטינקט הראשוני של בורז היה לכתוב יותר דווקא על עלילותיו של ג'ון קרטר. אחרי שיצאו כמה ספרי טרזן הוא הרגיש שאין לו יותר מה לחדש על אודותיו, כך טען שוב ושוב. אבל כשהגיע הזמן לבחור בין שני בניו, היה זה הקהל שאמר את דברו והכריע לטובת טרזן. בורז התיישב לכתוב עוד ועוד עלילות על מלך הג'ונגל, ולא קם מכיסאו עד שהותיר אחריו 24 ספרים שיצאו בחייו.

על העץ הכי גבוה שתמצאו בג'ונגל הקרוב לביתכם, השקיפו מצמרתו על העולם שבין קווי האופק ונסו למצוא דימויים, אזכורים תרבותיים, עדויות ורמזים לכך שפעם היה טרזן. הסיכוי שואף לאפס. עכשיו בקשו מהילד/אחיין/נכד להניח בצד את הסמארטפון ושאלו אותו אם הוא שמע על טרזן. גם הניסיון הזה לא אמור להניב תוצאות חיוביות.

אולי זה בגלל שאתם לא יודעים לטפס על עצים, אולי זה בגלל שאין לכם ג'ונגל ליד הבית, אבל התשובה הכי נכונה היא שטרזן פשוט לא גר פה יותר. מלך הג'ונגל נעלם ללא הכנה מוקדמת, כאילו יום אחד יצא להפסקת צהריים עם כל הגיבורים של הסרטים, הספרים וחוברות הקומיקס, וכשהם חזרו להיכל התהילה של התרבות הפופולרית, הוא גילה שאיש לא טרח לשמור לו מקום.

אבל אתם זוכרים. פעם הייתם קטנים והרופא אמר לפתוח פה גדול, כמו טרזן. פעם היו פה עצים והחבורה שלכם רצה, קפצה, נתלתה על ענפים ושאהגה, כמו טרזן. זו נוסטלגיה עוקצנית במיוחד. כי לטרזן, אולי יותר מכל גיבור ילדות אחר, מתלווה ריח של פרדסים, של חופשת קיץ ארוכה, של ראשוניות, חיוניות, בתוליות ותמימות; תחושת הסיפוק של מימוש הדמיון.

טרזן היה אמור להיכלל ברשימת גיבורי העל, לקבל את המעמד הנצחי של דמויות הקומיקס הגדולות, כמו סופרמן, כמו באטמן; או לפחות להידחק למדף הספרים לצד דמויות ספרותיות פופולריות, כמו שרלוק הולמס וג'יימס בונד. אלא שבעוד סופרמן ובאטמן זכו לתהילת עולם ובונד והולמס הצליחו לדלג על מכשול הזמן ולהזדקן יפה, טרזן נשכח פיניה והותיר את הרושם שאין בנמצא דמות פיקטיבית שנפילתה התרבותית מהדהדת יותר מזו שלו.

לב המאפליה

טרזן נולד במוחו של הסופר האמריקאי אדגר רייס בורוז בתחילת שנות העשרה של המאה שעברה, תחילה בספרים שהופיעו במגזין 'אול סטורי' (1912) ומאוחר

של טרזן מול אימונים אנושיים ובמרכז אירועים היסטוריים שהתבססו על המציאות: טרזן נאבק בסוכנים סובייטים בשליחות סטלין ('טרזן הבלתי מנוצח', 1931; 'טרזן המנוצח', 1932), מתמודד עם אנשי הארגון הקניבלי לאופרד שנהגו להתעטף בפרוות ברדלס ('טרזן ואנשי האופרד', 1935) ומנהל קרב בסומטרה נגד האויב היפני במלחמת העולם השנייה ('טרזן ולגיון הזרים', 1947).

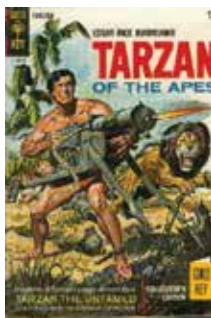
ב'טרזן הבלתי מאולף' (1920), ככל הנראה הספר השני ביותר במחלוקת שכתב בורוז, נלחם טרזן בגרמנים שפלו לאפריקה בימי מלחמת העולם הראשונה. בורוז, שהתקשה להסתיר את סלידתו מגרמנים באשר הם, הציג אותם כנבלים סטריאוטיפיים חסרי תקנה, ובפקודתו הרג אותם טרזן אחד אחד בהנאה סדיסטית ובצימאון עז לדם. הספר הוביל לקול זעקה בגרמניה, שהייתה עד אז המדינה שבה נמכרו הכי הרבה עותקים של ספרי טרזן (אחרי ארה"ב), ולקריאות להחרמת הספר. בורוז ניסה למזער נזקים, שלח מכתב התנצלות ושילב בספרים הבאים דמויות גרמניות חיוביות, אך הודה בשיחות פרטיות שאם הגרמנים היו יודעים מה הוא באמת חושב עליהם - הוא לא היה מוכר שם ולו עותק אחד. הרומן המפוקפק בין טרזן לגרמנים נמשך גם בקולנוע. בתחילת שנות ה-30 החליטו רשויות הקולנוע, בפיקוחו של גבלס, לאסור את הקרנת סרטי טרזן במדינה - פסיקה שנתורה בעינה עד תום השלטון הנאצי. הצנזורים הסבירו זאת בכך שסרט המציג קוף-אדם בעל רגשות שמסוגל לטפח זוגיות עם אישה מהווה ניגוד מסוכן לאידיאולוגיה הנאצית ולמדיניות של אכלוס מחדש ו"עלול לפגוע בתחושה האצילית של עליונות הגזע". יש לציין, כמובן, שהנאצים זכרו היטב את ספרו העוין של בורוז עשור קודם לכן. ויש גם תיאוריות קונספירציה שלפיהן הסיבה האחת והיחידה להטלת הווסו נובעת מכך שג'וני וייסמילר - השחקן שגילם את טרזן ברוב סרטי הסדרה והמוזהה ביותר עם דמותו - נולד לאם יהודייה.

טרזן הוצג בספריו של בורוז כבעל טבע כפול - חייתי ואנושי - ונהנה מכל העולמות: בתור בנה המאומץ של הקופה קאלה הוא ניחן ביכולות חושיות על-אנושיות של ריח, שמיעה וראייה, כוח פיזי שסייע לו לגבור על בעלי חיים גדולים וחזקים ממנו, ויכולת לדבר בשפת הקופים ולהתמודד עם סכנות הג'ונגל; ואילו בתור צאצא ללורדים בריטים, הוא ירש את יופייה, את אומץ לבם ואת האינטליגנציה האנושית שהייתה גבוהה יותר מכל חיה ומרוב בני האדם. החיבור בין שני העולמות הוא זה שלמעשה הופך את טרזן לגיבור-על לכל דבר ועניין, עוד לפני שנולדו גיבורי העל המובהקים. טרזן, שמכונה לכל אורך הסיפורים "קוף-אדם", ייצג את החזרה לימיו הקדומים של המין האנושי, כיוון שנוסף על תכונותיו האנושיות נהנה מהתכונות שהיו לאדם לפני התפתחות התרבות המכנית. ואולם, למרות נטיית המחבר לגרום לקוראיו להבין כי יתרונות עולם הג'ונגל עולים על עולמם המושחת והאכזרי של בני האדם, הוא הקפיד גם להציג את הבעייתיות בזהותו הכפולה של טרזן, שלא תמיד ידע לאיזה מהעולמות הוא שייך יותר. כך או אחרת, הקוף שהוא גם לורד התקבל כחיידוש בקרב חובבי ספרות ההרפתקאות והיווה גורם מרכזי לפופולריות של טרזן. לצד העיסוק המרובה בחייו האישיים של טרזן, מהמפגש עם ג'יין פורטר ועד התבגרותו של בנם קוראק, תיאר בורוז עלילות דמיוניות שבהן גילה טרזן ערים אבודות ומסתוריות, מצא גזע של גורילות אינטליגנטיות במיוחד ('טרזן ואריה הזהב', 1922-1923). נתקל בארץ של לוחמים זעירים בעלי כישורים טכנולוגיים מדהימים ('טרזן ואנשי הנמלה', 1924) ונחשף למלחמה אינסופית בין שתי ערים רומיות ('טרזן והקיסרות האבודה', 1928). אבל מה שבלט יותר מכל בספרים היה הצבתו

אדגר רייס בורוז, שהתקשה להסתיר את סלידתו מהגרמנים, הציג אותם ב'טרזן הבלתי מאולף' כנבלים חסרי תקנה, ובפקודתו הרג אותם טרזן בהנאה סדיסטית. בגרמניה, שהייתה עד אז המדינה שבה נמכרו הכי הרבה ספרי טרזן אחרי ארה"ב, הקימו זעקה וקראו להחרמת הספר

גבר הולך לעיבוד

בעקבות הצלחתם עובדו ספרי טרזן לקולנוע. ב-1918 יצא הסרט הראשון, 'טרזן מלך הקופים', בכיכובו של אלמו לינקולן. למרות תלונותיו של בורוז על כך שהסרטים שנעשו בתקופת הסרט האילם לא שמרו בדייקנות מספקת על קו העלילה של

עטיפת הספר 'טרזן הבלתי מאולף', 1920

הסרט 'טרזן מנוצח', 1943

רצועת הקומיקס 'טרזן נגד היטלר', 1943

סופרמן/טרזן: בני הג'ונגל, 2001

בקומיקסים משנות האלפיים נזקק טרזן לתמיכתו של חבר מכוכב אחר. סופרמן, באטמן ואפילו הקופים מ'כוכב הקופים'. היקום לא היה יכול לרמוז טוב יותר: ג'ונגל, יש לנו בעיה

באטמן/טרזן: ציפורני אשת החתול, 1999

לתוך הג'ונגל. הוא הוצג בצורה מעט ילדותית, כשהעביר את ימיו במשחקים ובשחייה בנהר, הרחק מעיסוקים בוגרים ופרקטיים אפשריים. עולמו של טרזן הוצג כמעין אוטופיה, גן עדן בסכנה מתמדת של הכחדה בידי הפולשים, נציגי התרבות. התכונות שאפיינו את הצד החייתי של טרזן, כמו יכולות ההרחה והשמיעה הבולטות כל כך בספריו של בורוז, לא באו לידי ביטוי, לא רק בגלל הקושי בהצגתן חזותית, אלא מחשש שהצופים לא יצליחו להזדהות עם דמות בעלת דמיון רב מדי לבעלי החיים. לעומת זאת, מטבע הדברים השתרשו בסרטים קפיצותיו מעץ לעץ ושאתגה האימתנית, שהצדיקו לבדן את העיבוד הקולנועי. בורוז תיעב בכל נפשו את הסרטים האלו ושנא את הדמות שעמדה במרכזם. הוא טען, בצדק רב, כי אין שום קשר בין טרזן החדש, התמים והילדותי שעל המסך לבין הדמות המקורית מן הספרים, שהייתה אינטליגנטית יותר, אלימה יותר ואפלה יותר את תחושותיו לגבי הסרטים תיאר בורוז בעוקצנות לא מרומזת בספר 'טרזן ואיש האריות' (1934), שבו נתקל הגיבור בצוות הפקה שעובד על סרט על חייו ומגלה כי השחקן שמגלם אותו הוא פחדן גמור. טרזן ה"אמיתי" מחליט לעשות מעשה: הוא מגיע להוליווד במטרה לעבור אודישן לתפקיד, אבל לתדהמתו ולהפתעת הקוראים, המפיק פוסל אותו בטענה ש"אינך הטיפוס של טרזן כלל".

ספריו, הם היו נאמנים למקור יותר מכל אחד מסרטי טרזן שנוצרו בימי הסרט המדבר. הסרטים האילמים הקפידו על הצגת טבעו הכפול של טרזן, הלורד הבריטי שהוא גם קוף-אדם, שהיה היבט משמעותי, כאמור, בספריו של בורוז.

שנות ה-30 היו ימיו היפים ביותר של טרזן מכל בחינה תרבותית שהיא: הוא הוביל ברשימת הספרים רבי המכר, נכנס לתקופה הקולנועית המשמעותית בחייו ויצר ז'אנר חדש - קומיקס ההרפתקאות (ביחד עם דמות המדע הבדיוני באק רוג'רס ובמקביל ללידתו של טינטין בצרפת). אמנם הקומיקס, שיצא לראשונה ב-1929, מחק את חייו הקודמים של טרזן ולווה בסיפורים בינוניים ומטה, אבל הקהל לא התעניין בטקסטים, אלא פשוט נפעם מהציורים המרהיבים של האל פוסטר וברן הוגארט, שהציגו את איש הג'ונגל האתלטי בסצנות אקשן שכמותן לא נראו עד אז בקומיקס.

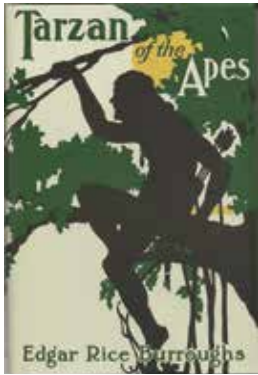
התקופה הפורה והמצליחה ביותר של סרטי טרזן תחומה בין השנים 1932-1948, עם צאתם של תריסר סרטים, כולם בכיכובו של השחיין האולימפי ג'וני וייסמילר. הסרטים האלו קבעו יותר מכל גרסה אחרת, כולל זו של בורוז עצמו, את האופן שבו נצרב טרזן בתודעה.

הסדרה הזו הייתה שונה באופן קיצוני מתפיסתו של הסופר, דווקא בשל דרישה של בורוז עצמו. הסרטים הראשונים בכיכובו של וייסמילר הופקו בחברת MGM. על פי החוזה שנחתם בין החברה לבורוז, נאסר על MGM לדמות את עלילות הסרטים לעלילות הספרים, ובאחד הסעיפים נקבע כי בורוז יקרא את התסריטים כדי לוודא כי הם אינם מבוססים על יצירתו. הסיבה לתנאי חוזה אלה נעוצה בכך שבשנים ההן היה בורוז מעורב אישית בהפקת סרטים אחרים על טרזן, ולא רצה ליצור תחרות בין שתי ההפקות. למעשה, טרזן בגילומו של וייסמילר הוא דמות מקורית בעלת היסטוריה וביוגרפיה שעומדות לחלוטין בפני עצמן. ניתן לראות בה את הדוגמה הראשונה בקולנוע ובתרבות הפופולרית בכלל של "ריבוי", אתחול של דמות ידועה ויצירתה מחדש בשונה מגרסתה הקודמת.

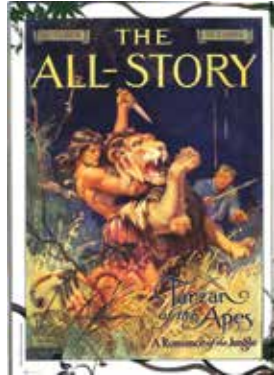
בסרטים לא נעשה שום ניסיון להסביר מיהו טרזן ואיך הגיע לג'ונגל. אפשר לשער כי יוצרי הסרטים הניחו שרוב הצופים קראו את הספרים. סיבה נוספת להתעלמות משורשי של טרזן היא שהסרטים נועדו מראש להפצה גם מחוץ לגבולות ארה"ב, והיוצרים רצו לאפשר גם ללאומים וגזעים אחרים להזדהות עם דמותו ולכן השמיטו את מוצאו הבריטי האריסטוקרטי והפכו אותו לאדם שמוצאו מעורפל. כמו כן, מיד אחרי הסרט הראשון בסדרה ('טרזן איש הקופים', 1932), שבו הוצג טרזן כחלק אינטגרלי מעולם בעלי החיים, הועלמה זהותו הכפולה - הקוף שהוא גם לורד - שהייתה דומיננטית כל כך בספריו של בורוז.

ההבדלים בין סדרת הספרים לסדרת הסרטים לא נגמרים כאן. לעומת טרזן הספרותי, שנדד ממקום למקום ורדף אחרי סכנות והרפתקאות, הוצג טרזן הקולנועי כדמות פסיבית: הוא נגרר לתוך האירועים, הגיב רק כשהוא וקרוביו הותקפו, וברוב המקרים העדיף לא להתערב ולא לצאת מגבולות האזור המצומצם באפריקה שבו שלט (להוציא ביקור בכרך הגדול ב'טרזן בניו יורק', 1942). הדבר בולט במיוחד בסרט 'טרזן מנצח' (שיצא ב-1943, אך נכתב כשעוד היה נדמה שהאמריקאים ישקיפו על המלחמה מהצד): טרזן מצטרף למלחמה בנאצים מחוסר ברירה, רק אחרי שחטפו את בנו בוי ותקפו את ידידיו בעיר האבודה. בדיוק כפי שנהגה ארה"ב בראשית המלחמה, כך גם טרזן ביקש להישאר ניטרלי. לעומתו, בקומיקס 'טרזן נגד היטלר' של ריקס מקסון ודון גארדן, שנכתב עמוק ב-1943, טרזן לא מתכוון לעבור לסדר היום על מוזימתו של היטלר להחליף אותו בכפיל שישלט עבוד הנאצים על אפריקה.

העניין של טרזן בעולם הרחב ובנעשה בו הלך והצטמק בסרטים שכיכב בהם וייסמילר. אוצר המילים המצומצם שלו בשפה האנגלית הדגיש את מגבלותיו השכליות. בכל הנוגע לתרבות המערבית נזקק טרזן להדרכתה המתמדת של ג'יין. במאבק התמידי בין משיכתו לעולם התרבות לבין משיכתו לג'ונגל, איבד טרזן הקולנועי את הפן התרבותי ונשאב כליל

כריכת הספר 'טרזן מלך הקופים', 1914

הופעתו הראשונה במגזין 'אול סטורי', 1912

הוא עדיין פרא אדם שחי בבית עצים עם ג'יין, בנו המאומץ ושימפנזה בשם צ'יטה ששימשה לרוב כאתנחתה קומית. עם זאת, בניגוד לוייסמילה, טרזן ניהל קשר רציף יותר עם התרבות המערבית ומילא משימות שונות עבור הממשל הבריטי באפריקה, אחרי שהמפיקים הבינו כי כעת, באפריקה המודרנית פוסט עידן הקולוניאליזם, הצגת אזור נידח ומנותק לחלוטין עלולה לאבד מאמינות הסיפור.

למגינת לבו של בורוז, סדרת הסרטים המקבילה - זו שהיה שותף בהפקתה ושהציגה את טרזן המקורי - נחלה כישלון חרוץ. הוא הבין את מה שכולם הבינו: הקהל מעדיף את טרזן החדש.

טרזן במחנך שרלוק

ואז אפריקה השתנתה. האדם הלבן התחיל לנטוש בהמוניו את היבשת השחורה - וטרזן איבד מהרלוונטיות שלו. כעת נאלצו יוצרי הקולנוע ויוצרי הקומיקס כאחד להתמודד עם קושייה מהותית: איך לעזאזל מציגים עכשיו את טרזן. הרי מצד אחד, בעולם שבו נחקר כל סנטימטר בג'ונגל האפריקאי, התברר זה מכבר כי אין בו ערים אבודות ומסתוריות וכמהנות לבנות יפהפיות. מצד שני, העוינות של האפריקאים כלפי נוכחותם של הלבנים לצד התעצמות התנועה לשוויון זכויות לשחורים בארה"ב הביאו לכך שכבר אי אפשר לדבוק בנרטיב של האדם הלבן ששולט הן על החיות והן על שבטי ה"כושים", כפי שנקראו בספריו של בורוז.

בתחילת שנות ה-50, כשהחלו לפרוח ניצניו הראשונים של סיום הקולוניאליזם, בחרו בוב לאברס ודיק ואן ביוון, שהיו אחראים לרצועת טרזן ב'דיילי סטריפ', בדרך ביניים: לראשונה, טרזן חוזר בזמן - מההווה (שנות ה-50) אל העבר (שנות ה-20 וה-30), כאילו היה זה סיפור היסטורי. ג'ון סלרדו, שהחליף את לאברס, חבר אל ואן ביוון באמצע שנות ה-50, והשניים החליטו להחזיר את טרזן להווה ולראות איך יתמודד עם בעיות כמו חדירת קומוניסטים סינים או פלישת טרוריסטים מונגולים לאפריקה ('טרזן והטרור המונגולי', 1957). באותם ימים זה נראה כמו הזיה, אך בדיעבד זו הייתה נבואה לטרור של ימינו נוסח דאעש או בוקו חראם.

בתחילת שנות ה-60 נטש טרזן את אפריקה עם כל שאר הלבנים. בסרטים שכיכב בהם ג'ק מהוני, נדד טרזן למזרח - תחילה כדי להציל עדר פילים בהודו ('טרזן הולך להודו', 1962) ומשם לתאילנד ('שלושת האתגרים של טרזן', 1963). בסרטים בכיכובו של מייק הנרי הוא נדד למקסיקו ('טרזן ועמק הזהב', 1966), ואז לאמזונס ('טרזן והנהר הגדול', 1967), ורק בסרטו השלישי שב הביתה, לאפריקה ('טרזן וילד הג'ונגל', 1968). למרות הריחוק הגיאוגרפי והעלילתי מספריו של בורוז, הייתה דמותו של טרזן באותם סרטים קרובה למקור יותר מאי פעם.

הדמות היחידה שהופיעה לצד טרזן הן בספרים והן בסרטים היא ג'יין. במעבר לעיבוד הקולנועי השתנה שמה ומוצאה מג'יין פורטר מבוטלימור שבארה"ב לג'יין פרקר מלונדון שבאנגליה. היא הוצגה בסרטים כאינטליגנטית מטרזן, לפחות בכל הנוגע להלכות התרבות המערבית, שהיה עליה להסביר לאיש הקופים התמים (לעומת הספרים, בהם היה מספיק חכם כדי ללמוד הכול בכוחות עצמו). בניגוד לספרים, היא מעולם לא נישאה לטרזן, ככל הנראה בגלל שמוצאו הושמט מהתסריט וחברת ההפקה סברה כי נישואי תערובת עלולים לעורר התנגדות בקרב הצופים הלבנים. בסרטים הראשונים בסדרה, בעיקר בסרט השני ('טרזן ובת זוגו', 1934), שנעשו לפני תחילת הצנזורה של 'קוד היז', הוצגה ג'יין כפראית, מיינית וחופשית, מעין טרזן ממין נקבה שמשחררת שאגה רמה משלה - בניגוד מוחלט לספרים של בורוז, שבהם תוארה כליידי מעודנת המתעלפת כל אימת שמתקרבת סכנה. עם כניסת 'קוד היז', נעלמה כליל מיינותה של ג'יין, שעברה לטפל בענייני הבית ולדאוג לשלום הגבר ולרווחת בנם, ובקושי יצאה מגבולות הבית. יורשו של טרזן עבר אף הוא שינוי עובדתי גדול, ולא מדובר רק בהחלפת השם מקוראק לבי. בנם של טרזן וג'יין, שהופיע לראשונה בסרט הרביעי בסדרה ('טרזן מוצא בן', 1939), הוצג כילד מאומץ. ככל הנראה, העובדה שבסרטים טרזן וג'יין חיו בחטא, אילצה את התסריטאים לוותר, בכפוף לצנזורה, על הצגת ילד ביולוגי שנולד מחוץ לנישואים, רחמנא ליצלבן.

הצלחתם של סרטי טרזן בכיכובו של וייסמילר הובילה לכך שגם הסרטים הבאים, שהופקו בשנות ה-50 בכיכובם של השחקנים לקס בארקר וגורדון סקוט, שמרו על קו זהה. טרזן

'טרזן הולך להודו', 1962

בתחילת שנות ה-60, סוף הקולוניאליזם, נטש טרזן את אפריקה עם כל שאר הלבנים ונדד למזרח - תחילה כדי להציל עדר פילים בהודו ('טרזן הולך להודו') ומשם לתאילנד ('שלושת האתגרים של טרזן'), ולבסוף למקסיקו ולאמזונס

'טרזן בניו יורק', 1942

זה הזמן לשלוף נקודת אור רחוקה, שמגיעה אלינו מהתקופה הוויקטוריאנית, כי אם כבר להיתלות באילנות גבוהים - שיהיה על שרלוק הולמס. הבלש האנגלי מוצג בספר של ארתור קונן דויל 'הקידה האחרונה' (1917), שעלילתו מתרחשת בזמן אמת של מלחמת העולם הראשונה, כמי שפרש לגמלאות ומגדל דבורים. גם הסיפורים שנכתבו לאחר מכן מתרחשים בתקופה הזו. דויל, כמו אב שדואג לבנו, הרגיש ששרלוק אינו יכול להתאים לעולם הנורא שחיכה בסוף המלחמה. סדרת הסרטים 'שרלוק הולמס', בכיכובם של בזיל רת'בון וניג'ל ברוס, כללה 14 סרטים שהופקו בין השנים 1939-1946, ימי מלחמת העולם השנייה, ואף הציגה עליה שתאמה את התקופה במדויק. יתר היצירות שעסקו בהולמס החזירו אותו למקומו הטבעי וההיסטורי, בתקופה הוויקטוריאנית ובתקופה האדוארדיאנית. כל זה היה נכון עד שצצו בשנים האחרונות המיני-סדרה הבריטית 'שרלוק' והסדרה האמריקאית 'אלמנטרי' והוכיחו שהולמס יכול להרגיש בבית גם במאה ה-21. ואם זה עובד לשרלוק, אולי זה יכול להסתיים גם בקאמבק של טרזן.

אלא שלטרזן יש בעיה אחרת: סיפור המסגרת שלו מנוגד לכל תרבות הפוליטיקלי קורקט האמריקאית, שהרי עומד לפנינו אדם לבן, אריסטוקרט בריטי בעל דם כחול, שהורג ללא רחם אנשים שחורים בג'ונגל - תיאור יבש שמתאים לכל שריד לבן מימי הקולוניות באפריקה. זו בדיוק הסיבה שרוב מפקי הגרסאות הטלוויזיוניות והקולנועיות של טרזן בשנות ה-80 העדיפו לחזור אחורה, לשנים שעליהן כתב בורוז, ולא להמשיך עמו לעידן המודרני. וכשהם חוזרים אחורה, הם מציבים אותו בהרפתקאות פנטסטיות ולא מול רודנים אפריקאים מושחתים, כדי לא להסתבך עם אף אחד. אפילו הסרט 'האגדה של טרזן', שאמור לצאת בעוד חודשים אחדים, ממקם את טרזן בשנות ה-20 של המאה שעברה.

ובכל זאת יש בו, בטרזן, יתרון אחד שיכול להציל אותו מפני עצמו. היום, יותר מתמיד, יש מי שיתמוך באג'נדה המקורית שלו. אחד כזה הוא אנדי בריגס, שהחל לכתוב ב-2011 סדרת ספרים על טרזן, שמיועדת לבני נוער בוגרים וממקמת אותו בתקופתנו, בדיוק באותו מקום שבו הכול התחיל - בקונגו. באותה סדרה חוזר בריגס למקורות הכי עמוקים של טרזן - בן להורים מתורבתים והומניים עם יכולת הבנה עמוקה של הג'ונגל על דיייריו הטבעיים. טרזן הוא הרי אבי אבות התנועות הירוקות, השגריר התרבותי הראשון של זכויות בעלי החיים והשמירה על הטבע - מה שהופך אותו לרלוונטי מתמיד אל מול האתגרים הגדולים שניצבים כיום בפני האנושות; וטרזן נטול החולצה אפילו לא צריך להפשיל שרוולים. הוא נולד מוכן. ●

הפרימיטיביות של תקופת וייסמילר נמחקה, וטרזן הוצג כעת כבן תרבות מתוחכם, סוכן חשאי נוסח ג'יימס בונד, שרואה עולם ומגן על הטובים מפני כוחות הרשע.

בסוף שנות ה-60 החליט ראס מאנינג, ככל הנראה הכותב והמאייר המוכשר ביותר בין הקומיקסאים של טרזן, להתעלם לחלוטין מהמציאות שאחזה באפריקה והפליג לעבר סיפורים דמיוניים בלבד, על דינוזאורים ששורצים בערים מסתוריות ובארצות פנטסטיות. ואילו אמן הקומיקס האגדי ג'ו קוברט העדיף להחיות את טרזן מהרומנים הראשונים של בורוז, 'מלך הקופים' ו'טרזן חוזר לג'ונגל', בגרסה פראית ואלימה יותר. המרוץ אחר הטרזן ה"נכון" בקולנוע ובקומיקס יצר כאוס מוחלט. הקהל התבלבל מרוב זהויות, היוצרים לא הצליחו להחליט, ולראשונה מאז שנות ה-20 - אחרי חצי יובל בצמרת - הפסיק טרזן להיות דמות קולנועית מבוקשת שעומדת במרכז סרט אחת לשנתיים-שלוש בממוצע. כך בדיוק נראית תהילת עולם מרוסקת.

ב-1999 יצא הסרט 'טרזן' של דיסני. הוא אמנם הצליח בקופות (כ-450 מיליון דולר). אבל היה רחוק מאוד הן מהדמות המקורית של בורוז והן משאר הדמויות שהוצגו בגרסאות הקולנועיות. בגרסת דיסני, עבר טרזן התאמה לעידן הפוליטיקלי קורקט. הוא נמנע מאכילת בשר, חי בהרמוניה עם בעלי החיים, מקבל בהבנה את ג'יין הפמיניסטית, ולא תמצאו סביבו אף לא דמות שחורה אחת, כדי שאיש לא יתקומם על כך ששחורים מוצגים כפראים כמו בספרים. בקיצור, אנה ואלזה הן כבר יותר טרזן מטרזן. ואם לא די בכך, בתחילת שנות האלפיים ניתן היה לראות את טרזן בעיקר כשהוא נתמך בחבר מוכוב אחר - סופרמן, באטמן ואפילו הקופים מיכוב הקופים'. היקום לא היה יכול לרמוז טוב יותר: ג'ונגל, יש לנו בעיה.

בשנות ה-80 החזירו היוצרים את טרזן לשנים שעליהן כתב בורוז, והציבו אותו בהרפתקאות פנטסטיות ולא מול רודנים אפריקאים, כדי לא להסתבך עם אף אחד. אפילו הסרט 'האגדה של טרזן', שיצא השנה, ממקם את טרזן בשנות ה-20 של המאה שעברה

הסרט 'האגדה של טרזן', ספטמבר 2016